

Veckans Bild

i Gästriklands Tidning,
januari-april 2019

Gästriklands Tidning har under flera år haft en återkommande vinjett varje fredag, Veckans Bild. Ungefär varannan gång har Veckans Bild bestått av ett foto och en kort text från Erik-Lars i Åsmundshyttan – med en fjäril, en blomma, en skalbagge, en blomfluga, en skinnbagge eller en fågel eller...

Var och en av bilderna beskriver någon aspekt av den biologiska mångfald som omger oss på den svenska landsbygden. Här på Erik-Lars har vi en stor artrikedom tack vare att åkrar och trädgård sköts på ekologiskt vis utan bekämpningsmedel och att gårdens ängar och hagar hävdas med bete eller slätter.

Nuvarande ägaren, min livskamrat *Inger Wibergh*, har övertagit gården efter sina föräldrar och tillsammans sköter vi den med respekt för det arbete som lagts ner av tidigare generationer.

Man brukar säga att varje art bär på en berättelse. För mig är det en glädje att lära känna nya arter och ta del av deras berättelser. När jag har skrivit texterna, har jag velat spegla det här, samtidigt som jag förmedlat fakta om det som bilden innehåller.

I april 2019 gjorde Gästriklands Tidning om tidningen, med ny layout och nytt format. Därmed avslutades serien med Veckans Bild.

Lage Bergström

11 januari 2019
Städa inte bort sländan!

Ibland är det skönt att storstäda och göra rent i husets alla skrymslen och vrår. Men nu på vintern kan det vara bra att städa med urskillning, framför allt där inomhus och utomhus möts, t ex i fönster och ventiler. För en del insekter är sådana utrymmen perfekta att övervintra i. T ex är guldögonsländan på bilden fotograferad i en fönsterspringa i vårt hus i Åsmundshyttan.

Guldögonsländorna är lätta att känna igen med sina stora och glänsande ögon. Vingarna är stora och genomskinliga med ett fint nät av ribbor. Det finns flera arter, men bara en, *Chrysoperla carnea*, övervintrar som fullbildad insekt.

Chrysoperla carnea är grön på sommaren, men på hösten ändras färgen till gulrödbrun, ungefär samtidigt som den söker sig en övervintringsplats. Det kan vara i en lövhög i trädgården men är lika ofta ett skrymsle på en husvägg eller i ett fönster.

På våren lägger honan ägg på blad, gärna på växter där det kan bildas bladluskolonier. Guldögonsländan är nämligen ett rovdjur som gärna äter bladlöss. Larverna kallas ibland bladluslejon och är effektiva bladlusbekämpare. Upp till 50 bladlöss om dagen kan en larv mumsa i sig. Larverna är så effektiva att de föds upp för att säljas till växthus som ett slags biologiskt växtskyddsmedel.

För alla som har odlingar i sin trädgård är det angeläget att se till att guldögonsländorna och deras larver trivs. Men det är ett problem att uppemot 90% av guldögonsländorna dör under vintern. Därför min uppmaning att inte städa ihjäl de sländor som övervintrar i huset.

25 januari 2019
Ticka för eld och hälsa

En vacker ticka som växer på en död gran i ett skogsparti bakom vårt hus i Åsmundshyttan. Det är en klibbticka som är några år gammal. Den har börjat sitt liv som en gulaktig klump och har sedan växt sig större i den här hovliknande formen. Den yngsta tillväxtzonen (längst ner) är alltid ljus gul medan de äldre delarna mörknar efterhand. Först en rödororange färgton och sedan mörkare och gråsvart högst upp. Som namnet säger är den klibbig, det känns som att den har tagit upp kåda från den gran den växer på.

Klibbtickan är en av de vanligaste tickorna på stubbar och döda träd av gran. Den medverkar till att bryta ner cellulosan i trävirket. Veden blir brunfärgad och faller sedan sönder i bitar.

Klibbtickan innehåller en rad ämnen som används i naturmedicin, bl a för att behandla inflammationer och allergier. Förr utvann man också ett särskilt ämne ur klibbtickan, agarsyra, som såldes på apoteken som laxermedel.

Klibbtickan – och en annan ticka, fnösktickan – har också haft en annan användning som förr var mycket värdefull, nämligen att tillverka fnöske. Man använder innanmätet av tickan som kokas, torkas och bankas ut för att få fram tunna sämskskinnsliknande bitar.

Fnösket har sedan stenåldern använts för att göra upp eld. Man slår gnistor med eldstål och flinta och fångar upp gnistorna med en bit fnöske som läggs ihop med torrt gräs i en näverulle. Ända tills tändstickan uppfanns på 1800-talet var fnöske ett nödvändigt hjälpmedel för att göra upp eld.

8 februari 2019
Liten men stridbar

En kall vintermorgon. Solen håller på att gå upp och blåmesen är på väg att börja dagens ”arbete” vid fröautomaterna. Under dagen blir det sedan många turer fram och tillbaka till solrosfröna. Blåmesen är den allra vanligaste fågeln vid Ingers och min fågelmatning i Åsmundshyttan. Den är liten, men det är en stridbar fågel som inte låter sig skuffas undan av de större matgästerna. Tvärtom kan man ofta se blåmesen störta in mot fröautomaten och skrämna undan de andra.

Blåmesen är lätt att känna igen, med ett runt huvud som sitter nedtryckt på kroppen som om den vore utan hals. Andra tydliga karaktärer är blå hjässa, vita kinder och ljusgult bröst. Den har också en blåsvart ögonmask som ser ut som glasögon och därför har blåmesen ibland kallats ”blindmes”.

Blåmesen är vanlig vid vinterns fågelmatningar, men redan i mars hör man hanarnas vårsång – tsi tsi sirr – då den börjar förbereda häckningen och markera revir. Den är hålbyggare och gillar håligheter efter hackspettar, gärna högt upp i stora lövträd. Finns det inga sådana hål, flyttar blåmesen gärna in i en fågelholk.

Stridbarheten syns också tydligt när det gäller att försvara bostaden. Svartvita flugsnappare, t ex, kommer senare på våren och försöker då ofta roffa åt sig en bebodd holk. Då viker blåmesen inte en tum. Om så behövs slåss den till sista blodsdroppen, den kämpar för sin rätt att fortsätta med familjelivets bestyr – inreda boet, ägg, ungar, mat till ungarna.

Ej publicerad Svampar i snö

Svamppromenader hör normalt hösten till. Då är vi många som ger oss ut i skogen och tittar efter kantareller och andra matsvampar. Men faktum är att det finns svampar i naturen året om. På bilden ser vi zontickor som växer på en översnöad björkstubbe.

Tickor är svampar som man ofta hittar på döda träd. Men det finns också en del tickor som växer på levande träd och några som växer på marken, t ex fårticka som ju är en utmärkt matsvamp. Det finns ca 200 arter tickor i Sverige och det är ju många, men tickorna är bara en liten del av alla svampar. I Sverige har man identifierat och beskrivit mer än 12000 arter, men det totala antalet är långt fler. Globalt talar man om 5-6 miljoner svamparter.

Det finns alltså många olika svampar och dom har avgörande roller för mycket av livet omkring oss. T ex är svamparna naturens stora nedbrytare av död ved, grenar och nedfallna löv. Det betyder att det är svampar som producerar näringsrik jord, den jord som vi odlar i och som skogens träd växer i. Andra svampar lever i symbios med växterna och hjälper dem att ta upp näringen ur jorden.

Därför, när vi söker oss ut i naturen må vi lägga tacksamma blickar på de svampar vi ser. Sanningen är att utan svampar hade livet inte funnits alls.

5 april 2019
Häxkvast

Det är på vintern man ser dem, kvistbollar som på håll liknar skatbon uppe i björkarna. På somrarna är dom dolda av löven, men nu lyser de här härvorna av småkvistar tydligt mot blå himmel. Kvisthärvorna kallas björkhäxkvastar och orsakas av en svamp, *Taphrina betulina*.

Häxkvastarna kallas också ”markvast” eller ”marsudd” och har haft en särskild roll i den svenska folktron. Markvastarna var ett av dom föremål som ansågs kunna skydda mot ”maran”, alltså det väsen som ibland störde nattsömmen och gav mardrömmar.

Maran störde inte bara människor utan kunde också oro hästar och kor. Då kunde man skydda dem genom att sätta upp en markvast i stallet eller lagården. Maran skulle då lämna djuret ifred och i stället rida på kvasten.

Nu använder vi inte längre häxkvastarna för att skydda oss mot oro och mardrömmar. I stället kan vi glädja oss över naturens rikedom när vi ser dem inne i björkarnas grenverk.